SAÇAKLAMA TEKNİĞİ VE PAZEN KUMAŞA UYGULANMASI

Sema Özhan [1]

ÖZ

Giysilere verev, yatay ve dikey kesik atarak kontrast renkte ipekler ile süslenmesi ve zaman içerisinde moda akımına dönüşmesi 1500'lü yıllarda başlamıştır. 1500'lü yılların başlarında İsviçre ordusundaki askerler, düşman kampından yağmaladıkları renkli ipek kumaşları yırtılan üniformalarının içine yerleştirmişler ve bu şekilde vücutlarını soğuktan korumuşlardır. Ülkelerine geri dönen askerlerin üniformalarına doğaçlama olarak yaptıkları bu hareket, halk tarafından benimsenerek taklit edilmiş ve kısa sürede Avrupa'yı da etkisi altına alan bir moda akımına dönüşmüştür. Literatürde "slashed" olarak tanımlanan bu teknik Türkçe'ye saçaklama tekniği olarak geçmiştir. Makalede adı geçen tekniğin her ne kadar moda terimi içerisinde yer almasa da literatüre girmesi açısından Türkçeye çevrilmiş "saçaklama" teriminin kullanımı tercih edilmiştir. İlhamını 16. yüzyıldan alan kumaş yüzeyinin kesilmesi, tekstil sanatında ve kapitone uygulamalarında tekstil sanatçıları tarafından da dekoratif bir teknik olarak kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, Sanatçı Tim Harding emperyonist bir yaklaşımla renkli ipek kumaş ile katman oluşturarak kestiği eserlerinde eşzamanlı kontrast elde ederek piksel benzeri bir etki yaratmaktadır. Bu çalışmada saçaklama tekniği kullanılarak Anadolu'ya özgü renkli ve desenli pazen kumaşlardan 3 adet yelek dikilerek saçaklama tekniğinin literatüre girmesi ve kullanımı giderek azalan pazen kumaşlara dikkat çekmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: pazen, saçaklama tekniği, tekstil

[1] Öğr. Gör. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, sozhan(at)nku.edu.tr

VALANCE TECHNIQUE AND AN APPLICATION TO FUSTIAN

ABSTRACT

It was started in the 1500s, to decorate the cloths with contrast colored silk with horizontal and vertical cuts and to became fashion over time. In the early 1500s, soldiers of the Swiss army put colorful silk fabrics that they plundered from the enemy camp into their torn uniforms, thus protecting their bodies from the cold. This movement, which the soldiers returning to their country with improvisation on their uniforms, has been adopted by the public and transformed into a fashion flow that has been imitated and influenced Europe in a short time. This technique called as "valanced" in the literature and has been translated into Turkish as a "saçaklama tekniği". The use of term "saçaklama tekniği" has been preferred, since the technique which is mentioned in the article is not included in the fashion terms. It has been used to cut of fabric surface by Textile Artists as a decorative technique in textile art and quilting applications. For example, artist Tim Harding creates a pixel-like effect by creating simultaneous contrast in his works by layering colored silk fabrics with an impressionistic approach. In this study, we aimed to add "saçaklama tekniği" into literature and to draw attention to diminishing use of fustian by sewing 3 vest of Anatolian colored and patterned fustian fabrics.

Keywords: fustian, valanced, textile

Giriş

İlham ve malzeme kaynağı neredeyse sınırsız olan giyilebilir sanat, 20. yüzyılda tekstil alanında en önemli sanat faaliyetleri arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı; kökeni 1500'lü yıllara dayanan ve 1980'lerde yeniden keşfedilerek farklı renk ve sayıda kumaş katmanların belirli bir düzende dikilip kesilmesi tekniğinin renkli pazen kumaşlara uygulanmasını incelemektir. Giyilebilir sanatın ön planda tutulduğu bu çalışmada, Anadolu'nun geleneksel pek çok kıyafetini şekillendiren ve kültürel öğeler içeren pazen kumaşlarını bir sanat eserine dönüştürmek, giysinin tasarım değerine katkısını göstermek ve bu konuya dikkat çekmek önemlidir. Değişen moda anlayışı içinde, Anadolu Basmalarına dikkat çekmek ve katma değeri yüksek, giyilebilir sanat ürünü ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Yapılan bu çalışmada giyilebilir sanat bağlamında saçaklama tekniğinin nasıl ortaya çıktığı ele alınacaktır. Avrupa'da uzun süre modaya yön veren ve kültürel izler taşıyan bir giysi detayı olarak karşımıza çıkan kesiklerin günümüz sanatçılarının yorum ve tasarımlarıyla nasıl birer sanat eserine dönüştükleri örneklerle açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda saçaklama tekniğinden esinlenerek kendi kültürümüzün bir parçası olan pazen kumaşlardan oluşturulmuş giyilebilir sanat kapsamında değerlendirilebilecek 3 adet örnek çalışma yapılmıştır

1- Giyilebilir Sanat

20. yüzyılın başlarında Endüstri Devrimi; tekstil alanında üretim yöntemlerinin hızla değişmesine ve el sanatlarından teknolojik üretim yöntemlerine geçilmesine neden olmuştur. Bu değişimin sonucu birçok olgu sanat dünyasını etkilemiştir. 20. yüzyılda meydana gelen bu değişimler kabul görmüş değerler sisteminin sorgulanmasına da neden olmuştur. Tarih boyunca geleneksel yöntemlerle zanaat-sanat entegrasyonu ile üretim yapan tekstil sanatçıları, endüstri devriminin getirdiği makineleşme ile seri üretime geçerek sektörleşmiş; ancak ürünlerde kalite bozulmuş ve estetik değerler kaybolmuştur. Ucuz ve kalitesiz seri üretime karşı İngiltere'de William Morris'in başlattığı "Arts and Crafts" hareketi, makineye dur diyerek mutluluğu el sanatlarında aramayı ve geçmişe dönmeyi savunmuştur. İngiltere'de açılan el sanatları okulları ve müzelerinden sonra Almanya'da doğan Bauhaus (1919 -1933) okulu, "sanat ve teknoloji - yeni bir beraberlik" sloganıyla, sanat eserlerini müzelerden, kapalı salonlardan, meydanlara, gündelik kullanım eşyalarına taşıyarak sanatı toplumsal yaşamın hizmetine sunmuştur (Tuna 2013: 48).

1960'ların başında çalışan genç nüfusun sokak stili moda akımlarına yeni bir alternatif oluşturmuştur. Bu gençler dinamik, enerjik giysiler giymeyi tercih

etmişlerdir. "Enerji dolu Mod stilinin temsilcilerinden Mary Quant, Ossie Clark ve Barbara Hulanicki'nin yeni ve alışılmadık malzemelerin kullanıldığı tasarımları Londra'dan Amerika'ya ulaşmıştır. Bu giysiler teknoloji, hız ve seri üretimle sıradanlaşmayı reddetmiştir" (Leventon, 2005: 28). Elde oluşturulan özgün giysiler her biri kendine has bir ruha sahip oldukları düşüncesiyle endüstriyel ürünlerden çok daha büyük bir öneme sahip olmuşlardır. Bu yaklaşımın giyilebilir sanatın gelişmesinde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Bu bağlamda "Giyilebilir sanat teriminin ilk olarak 1960'ların sonları 1970'lerin başında New York ve San Francisco'da ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Ortaya çıkan sanat hareketleri tekstil sanatını da etkileyerek sanatçı ve tasarımcıların farklı arayışlar içerisine girdiği ve günümüzde de devam eden bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Literatürde; 'wearable art', 'art to wear' ,'artwear' terimleriyle ifade edilen giyilebilir sanat; "bir sanatçının ürettiği tekstil yüzeylerinin yine başka bir tasarımcı tarafından giysiye dönüştürülmesi" olarak tanımlanmaktadır. (Leventon 2005: 28). Leventon ise (2005: 18), giyilebilir sanatı, sanatçı ile onu giyen ya da izleyen kişiyle özel bir iletişim kuran, temas sağlayan tekstiller, dokunulabilir ürünler olarak tanımlamaktadır. Sanatçı kültüründen, geleneksel formlardan, doğadan ve daha pek çok farklı kaynaktan ilham alarak ve sınırsız çeşitlilikteki malzemeleri kullanarak oluşturduğu sanat eserinde onu giyen ya da izleyen kişiyle görünmez bir bağ kurmakta, mesaj vermekte ve sunum yöntemleriyle de giysinin bir sanat eseri olarak da görülebileceğini somut olarak ortaya koymaktadır.

Giyilebilir sanata kaynaklık eden malzemeler; kumaş, tel, kağıt, bant, at kılı, metal, boncuk, sicim, gazete kağıdı, ahşap, ayna parçaları, lifler, mantar, plastik, cam, ipek, kurutulmuş çiçekler, mürekkep, sünger vb. malzemeler olabileceği gibi sanatçının yaratım gücüne bağlı olarak henüz kullanılmamış malzemelerde olabilir (Dale, 1986: 23). Giyilebilir sanat, insanın yaratıcılığını ortaya koyarken, içinde bulunduğu toplumun ya da farklı toplumların geleneği, kültürü ile bütünleşmesini de sağlayarak insanın evrensel kimlikle bütünleşmesini de sağlar. Giyilebilir sanat kapsamında yaratılan herhangi bir sanatsal giysi işlevsel konumundan çok daha farklı bir boyuta geçerek kişiselleşmekte, kendi başına bir kavram oluşturmaktadır. Tekstil sanatçıları geleneksel kültür değerleriyle yorumladıkları tasarımlarını artık daha evrensel bir sanat algısı içerisinde özgün tasarlamaya başlamışlardır. Böylelikle dönemin sanatçıları, sanatlarını icra ederken farklı bir ifade aracı olarak da tekstili kullanmalarıyla, "Giyilebilir Sanat" kavramının doğmasına doğrudan katkıda bulunmuşlardır.

2- Saçaklama Tekniğinin Tarihçesi ve Gelişimi

İnsanın Temel gereksinimlerinden biri olan giyim, bireyin toplum ile olan iletişiminde rol oynamakta, bireyin kültürel ve sosyal kimliğini ortaya koymaktadır (Bilgen 2002:16) Giyim şekilleri, bir toplumun, dönemin ya da ülkenin ekonomik, politik, kültürel, siyasal şartlarından ve sanatsal faaliyetlerinden etkilenmektedir. Tarihsel süreç içinde yer alan uygarlıklar bu tür etkenler nedeniyle birbirinden farklı giyim özellikleri göstermiştir. Giyside bir tür pile oluşturma tekniği olan ve saçaklama tekniğine ilham veren kesikler, uzun yıllar Avrupa'da modaya yön vermiş Kral ve soylu sınıfın zenginliğini gösterme aracı olmuştur. İpek kumaşlarla yamanan bu giysiler zaman içerisinde dönemin ruhunu taşıyan ihtişamlı görünümleriyle, geçmişle bağlantı kuran bir göstergeye dönüşmüştür. Literatürde "slashing" olarak tanımlanan bu teknik Türkçe'ye saçaklama tekniği olarak geçmiştir. Makalede adı geçen tekniğin her ne kadar moda terimi içerisinde yer almasa da literatüre girmesi açısından Türkçe'ye çevrilmiş "saçaklama" teriminin kullanımı tercih edilmiştir. Giysilere verev, yatay ve dikey kesik atarak kontrast renkte ipekler ile süslenmesi ve zaman içerisinde moda akımına dönüşmesi 1500'lü yıllarda başlamıştır. 1500'lü yılların başlarında İsviçre ordusundaki askerler, düşman kampından yağmaladıkları renkli ipek kumaşları yırtılan üniformalarının içine yerleştirmişler ve bu şekilde vücutlarını soğuktan korumuşlardır. Ülkelerine geri dönen askerlerin üniformalarına doğaçlama olarak yaptıkları bu hareket, halk tarafından benimsenerek taklit edilmiş ve kısa sürede Avrupayı'da etkisi altına alan bir moda akımına dönüşmüştür. . (Phyllis G.Tortora ve Keith Eubank, Fairchild Publications.1994: 157). Avrupa'da kadın ve erkek giysilerinde kol ve bedenler süsleme amaçlı verev, yatay ve dikey olarak kesilmiş ve farklı renklerde ipek kumaşlar ile tekrar dikilmiştir.

Resim-1-2-3 Kesiklerin arasına ipek kumaşlar yerleştirilmiş tarihi giysilerKaynak: https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1989.196/

Ortaçağ İngiltere'sinde sahip olunan ipek kumaş zenginliğini ve statüyü gösterme aracına dönüşen bu giysiler kral ve kraliçelerin gardıroplarındaki en önemli kıyafetler arasında yer almıştır. Henry VIII, giydiği lüks ipek çeşitliliğini

göstermek için kolları ve bedeni kesilmiş içinden lüks kumaşlar çıkartılmış giysileri sıklıkla kullanmıştır.

Resim-2 VIII. Henry ve ipeklerle süslenmiş kesikli kıyafeti

Kaynak: https://historia.org.pl/2015/07/25/zdrowie-jest-najwazniejsze-czyli-co-dolegalo-henrykowi-viii/

Statü sembolü olarak kullanılan ve yeni bir giyim tarzı olarak ortaya çıkan bu akım hızla tüm Avrupa'ya yayılmıştır. XVI. yüzyıla kadar temel bir gereksinim olarak görülen ve toplumda belli bir statünün simgesi olan giysiler, bu dönemden sonra moda olgusunun göstergesi olmaya başlamıştır. Moda tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olan kesikler kullanıldığı dönemde statü sembolü iken giyilebilir sanat bağlamındaki yorumlarına bakıldığında bu özelliğinin değişikliğe uğradığını, bir giysi süslemesi olan kesiklerin farklı bir kavrama dönüşerek bir sanat objesi haline geldiğini görülmektedir. Tarihi süreç içerisinde modaya yön veren ve giysilere kesik atarak süsleme şekli günümüz giyilebilir sanat kapsamında biçimlenişi de bu sürece bir örnektir. İlhamını 16. yüzyıldan alan kumaş yüzeyinin kesilmesi, tekstil sanatında ve kapitone uygulamalarında tekstil sanatçıları tarafından da dekoratif bir teknik olarak kullanılmaya başlanmıştır. Tekstil sanatçıları kullandıkları kontrast renkler ile ipek ve pamuk kumaş katmanlarını verev, yatay, dikey şekillerde ve belli aralıklarda dikmekte ve dikiş aralarını keserek giyilebilir bir sanat ürünleri oluşturmaktadırlar.

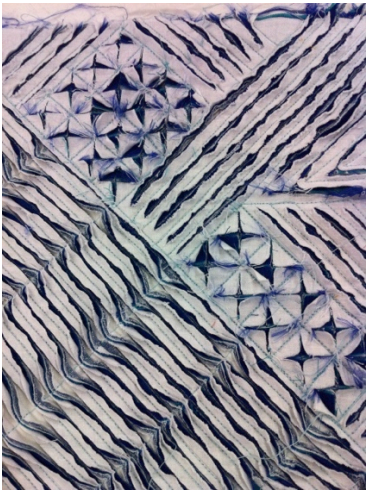

Resim-3 Pamuklu kumaş ile hazırlanmış saçaklama

Resim-4 İpek kumaşlar ile hazırlanmış saçaklama

https://tr.pinterest.com/pin/289567451011264811/

Örneğin, Sanatçı Tim Harding emperyonist bir yaklaşımla renkli ipek kumaş ile katman oluşturarak kestiği eserlerinde eşzamanlı kontrast elde ederek piksel benzeri bir etki yaratmaktadır. Görsel bir ışık hissi, hareket yüzeyin altındaki görüntüleri belirginleştirir ve ürünü bir sanat eserine dönüştürür.

Resim-5 Tim Harding Ritim Serisi "Gelincikler"

Kaynak: http://timhardingstudio.wixsite.com/wallpieces/h---kuba-and-j---rhythm

Resim.7.: Tim Harding, "Koi Kimono", 2006 Yılı. Kaynak: Tim Harding , "http://www.craftinamerica.org/wp-content/uploads/2014/07/11.HardingTim_Koi-Kimono.jpg", 2016

Rus asıllı moda tasarımcısı Alina Khmadullina farklı tonlarda denim kumaşları bir araya getirerek oluşturduğu tasarımlarında okyanus etkisi yaratmış ve kıyafet giyilebilir bir okyanusa dönüşmüştür.

https://tr.pinterest.com/pin/468233692495016505/

20. yüzyılda yeniden keşfedilen kesikler tarihsel bir giysi detayı olmaktan çıkıp geçmişe bir özlem niteliğinde retro kavramı içerisinde moda trendlerin de kendisini göstermiştir. Kıyafetleri keserek stil oluşturma çabaları günümüzde de hala devam etmektedir. Yırtık kot, t-shirt vb. ürünler artık moda olmaktan çıkarak rahat ve günlük giyimin bir parçası olarak kullanılmaktadır.

https://tr.pinterest.com/pin/233624299391982857/

Bu bağlamda, Avrupa'nın köklerini içinde barındıran bir giysi detayı olan kesikler, tasarımcıların ve sanatçıların modern yorumlarıyla, 16. yüzyıl ruhunu günümüz giysilerine taşımayı başarmıştır.

3- Saçaklama Tekniğinin Pazen Kumaşa Uygulanması

Pazen kumaşlar Anadolu'nun geleneksel pek çok kıyafetini şekillendirmiş %100 pamuktan üretilmiş kumaşlardır. Üzerine tekstil baskı tekniğiyle süslemeler yapılmış pamuklu olanlarına basma adı verilmiştir (Ergür 2002: 24). Basma kumaşların içi havlı ve dışı perdahlı olanlarına da pazen, adı verilmiştir (Özen 1981:329).

http://www.durriyekta.com/2011/02/patiska-dunyasina-buyurun.html

Anadolu'nun tüm yörelerinde geleneksel giysilerde, günlük dış giyside renkli pazen kumaşlar kullanılmış fakat değişen moda anlayışı, zevkler ve geleneksellikten uzaklaşma bu kumaşlara olan ilgiyi azaltmıştır. Cemil İpekçi renkli pazen kumaşları defilelerinde sıkça kullanarak modanın gündeminde tutmuş, 2002'de dünya güzeli seçilen Azra Akın yarışmanın finalinde giydiği Cemil İpekçi imzalı renkli pazen elbisesiyle büyük ilgi görmüştür.

http://asastyle.blogspot.com/2011/05/azra-aknn-2002-dunya-guzellik.html

Moda; değişiklik gereksinimi veya süslenme özentisi ile toplum yaşamına giren geçici yenilik olarak tanımlanmaktadır. Moda şaşırtıcı bir şekilde aradan yüzyıllar geçse de toplumun çok farklı kesimlerinde çok farklı amaçlar ile kendini tekrar edebilmektedir. Bu çalışmada; geçmişi yüzlerce yıl öncesine dayanan pazen kumaş ve saçaklama tekniğinin değişen moda anlayışı içerisinde tekrar gündeme getirmek, katma değeri yüksek ve giyilebilir sanat ürünleri ortaya çıkartmak amaçlanmıştır. Giyilebilir sanat ürünü uygulama çalışmasında %100 pamuklu desenli ve düz pazen kumaş kullanılmıştır. Kumaş seçimleri yapıldıktan sonra 38 beden yelek kalıbı hazırlanmış ve kumaşa uygulanmıştır. Kumaşa uygulanması sırasında her bir kumaş ayrı ayrı kesilir. Saçaklama da uygulanacak desen belirlenir ve en alttaki kumaşa verev yönünde belirlenen desen uçan kalem ile 0,9 mm aralığında çizilir. Desen çiziminden sonra kesilen parçalar renk uyumuna dikkat edilerek üst üste gelecek şekilde dikim sırasında kaymaması için iğnelenir. Ön ve arka parçaların desen şekline göre dikilir ve tüm yüzeyin dikişi tamamlanır.

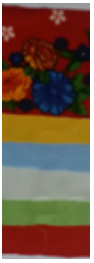
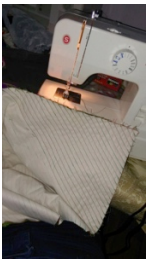

Dikimi tamamlanan parçalar tersinden ütülenir ve ince uçlu bir makas ile en alttaki kumaş sabir kalacak şekilde kesilir. Kesim işlemi bittikten sonra yelek dikilir

ve astarlanır. Birleştirme ve astarlama işi tamamlanan yelek çamaşır makinesinde en kısa programda (15 dk) 30 derecede deterjansız yıkanır. Yıkama işlemi bittikten sonra yeleğin kesilen kısımları verev yönünde şekil alacak ve saçaklama işlemi tamamlanacaktır.

Saçaklama tekniği uygulanmış ürünler

4. Sonuç

İnsanlığın var olduğu günden bu yana bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan giyinme ihtiyacı, zaman içerisinde sanatsal bir görünüme kavuşmuş, sanat ve zanaat hareketinin etkisiyle 1980'lerde giyilebilir sanat diye bir akımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yazılı bir metin gibi iletişim aracına dönüşen giysi, bedene giyilen bir kumaş parçası olmadığını bir ruhu olduğunu, giysiyi tasarlayan sanatçının duygularını, düşüncelerini, hislerini, kültürel izlerini, vermek istediği mesajı onu izleyene aktaran durumuna geçmiştir. Giyilebilir sanatın oluşum sürecinde sanatçılar sınırsız malzeme ve ilham kaynağına sahiptir. Bunlar doğadan, geleneksel formlardan, güncel olaylardan olabileceği gibi, tarihsel bir olaydan, bir giysiden ya da bir giysi detayından olabilmektedir. Yapılan bu çalışmada tarihsel bir giysi detayı olan kesiklerden ilham alınarak günümüzde tekstil sanatçılarının uyguladığı saçaklama tekniği ele alınmış ve geçmişi yüzyıllara dayanan geleneksel pazen kumaş ve ilhamını yine geçmişten alan saçaklama tekniği bir araya getirilmiştir. Pazen kumaşların yeniden hayatımıza girmesi ve yeni neslin kültürümüze ait olan bu kumaşları tanıması için daha fazla çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

Bilgen, S., Moda ve Giyim, Anadolu Sanat Dergisi, Sayı:12, (2002): 16-27

Dale, J. S., Art to Wear, England, Abbeville Press. (1986)

LEVENTON, Melissa. Artwear: Fashionand Anti-Fashion, Thames&Hudson, London:2005.

Özen.,M. E., Türkçede Kumaş Adları, Tarih Dergisi, Sayı 33, (1998): 301-340

Tortora, P.,Eubank, K., Fairchild., Dress, Fashion and Technology: From Prehistory to the Present (Derss, Body, Culture), (1994): 157

TUNA, Cemile. Sanatsal Tekstiller, Giyilebilir Sanat ve Moda Olgusu, 1.Uluslararası Sanat, Tasarım ve Manipülasyon Sempozyumu Bildiri Kitabı, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, (21-13 Kasım 2013):47-50.

https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1989.196/ Erişim Tarihi: 14/04/2018

http://www.durriyekta.com/2011/02/patiska-dunyasina-buyurun.html

https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/1989.196/

https://tr.pinterest.com/pin/289567451011264811/

https://tr.pinterest.com/pin/233624299391982857/

https://historia.org.pl/2015/07/25/zdrowie-jest-najwazniejsze-czyli-co-dolegalo-henrykowi-viii/